

Lluís Quintana Trias

DENOMINAR

PARAULES QUE LEGITIMEN EL PODER



L'AVENÇ

DENOMINAR



LLEGIR EN CATALÀ
ASSOCIACIÓ D'EDITORIALS INDEPENDENTS

L'AVENÇ,

Lluís Quintana Trias

DENOMINAR

Paraules que legitimen el poder

L'AVENÇ

Barcelona

2024

Barcelona, octubre de 2024
© del text, Lluís Quintana Trias
© d'aquesta edició, L'Avenç, S.L., 2024
Mallorca 221, sobreàtic
08008 Barcelona
www.lavenc.cat
www.llegirencatala.cat

Es reserven tots els drets.

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, amb excepció prevista per la llei. Adreça's a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics) si necessita reproduir algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 93 272 04 47).

L'Avenç forma part de l'Associació d'Editorials Independents Llegir en Català.

Disseny i composició: L'Avenç

Il·lustració de la coberta: Dibuix d'Alice Gerstenberg per a *Alice in Wonderland*; a dramatization of Lewis Carroll's «*Alice's adventures in Wonderland*» and «*Through the looking glass*». Chicago, A. C. McClurg & Co., 1915

THEMA: CFA 2ADC

ISBN: 978-84-18680-51-9

Dipòsit legal: B 17165-2024

Impress a Gráficas 94

TAULA

Pòrtic	9
1. Dominar i denominar	13
Posar noms	16
2. Els noms propis	21
El significat dels noms propis	23
El nom ocult	25
El nom distintiu	32
El nom de Maria	35
3. Didàctica dels carrers	43
Els noms de carrer com a llocs de memòria	51
Els noms de l'Eixample	57
Noms de carrers a Espanya (1931-1980).....	70
Un autobús anomenat Ernest Lluch	80
4. Denominar una guerra	87
Hi va haver una guerra de la Independència?	88
Hi va haver una guerra civil?	93
Paraules dels guanyadors i dels perdedors	102
5. El nom de l'enemic	113
El perdó dels enemics	127
6. Contumèlies	137
La llengua de l'altre	142
7. Les solucions de Humpty Dumpty	153

Apèndix 165

Notes bibliogràfiques 171

Bibliografia citada 191

PÒRTIC

Filoctetes, tragèdia de Sòfocles, s'inicia amb una escena en què Ulisses intenta convèncer Neoptòlem, el jove fill d'Aquil·les, perquè enganyi l'heroi Filoctetes i s'apoderi del seu arc, una arma definitiva per guanyar la guerra de Troia. Aquestes trampes molesten la joventut ingènua de Neoptòlem, que preferiria robar l'arc directament, però Ulisses, un cop més, troba nous arguments per convèncer: «Ah, fill d'un noble pare, jo també, quan era jove, tenia la llengua peresosa i la mà feïnera. Però avui, que n'he fet l'experiència, veig que en la vida mortal qui ho mena tot és la llengua, no els actes». Durant segles, Ulisses ha estat considerat l'exemple de la falsedat, la mentida i la manipulació, i és per això que Dante l'envia als últims cercles de l'infern, més enfonsat encara que els assassins. La nostra època, més desenganyada, ha admirat en canvi la capacitat persuasiva d'Ulisses, el domini de l'astúcia sobre la força. No és casualitat que aquesta inversió de valors hagi coincidit amb l'establiment de la lingüística com a disciplina central en l'estudi de les Humanitats, i amb la imposició del «regno della parola», tal com Venturi va definir les polítiques de Mussolini, polítiques que incorporarien altres tiranies del segle xx i que amb tant d'encert va descriure la utopia orwelliana. Així, una disciplina que donava recursos per a noves perspectives investigadores en donava també per a reforçar l'opressió totalitària.

Però aquesta conclusió és reductiva, i per tant ingènua: la llengua, com recorda Ulisses, «tot ho mena», no només la desgràcia. En aquest llibre estudio com la llengua s'ha fet servir com a eina per legitimar el Poder, tant l'obtingut de manera violenta com legal, tant el que pretén reforçar una dictadura com el que intenta construir una societat «decent», aplicant el terme de Margalit. I, és clar, també com a eina per a subvertir aquests Poders. D'aquests usos del llenguatge que legitimen, o que ho pretenen, n'estudio un procediment concret: els noms propis que posem a tot el que ens envolta, els nostres fills i els nostres carrers, els esdeveniments històrics i els enemics que els han protagonitzat. Analitzo casos que provenen tant de la vida quotidiana com de la nostra tradició literària, però també dels processos de construcció de les nacionalitats, especialment l'espanyola i la catalana. No m'ha costat trobar abusos del llenguatge en les tiranies del nostre temps, especialment la que em va tocar viure, i en les democràcies, però no pretenc equiparar la necessitat que tenen aquestes de fer entendre el seu projecte i de construir una comunitat sovint integrada per poblacions d'orígens enfrontats, amb la mentida i el cinisme que sustenten aquelles. Marc Bloch deia que el bon historiador és com l'ogre de la llegenda: allò on ensuma carn humana, sap que allà hi ha la seva presa; en els meus límits he procurat fer el mateix: allà on ensumo abusos de la llengua, allà hi ha les meves preses.

El text no té notes al peu, cito doncs autors i obres, però qui estigui interessat a saber-ne la referència pot consultar les notes bibliogràfiques que hi ha al final, on indico d'on provenen els textos analitzats, reprodueixo els textos en llengua original si es tracta de traduccions meves; indico també, per a cada capítol, la bibliografia usada, i hi afegeixo digressions quan ho considero necessari. Alguns capítols provenen de textos meus ja publicats en articles de revistes, unes més acadèmiques, altres més divulgatives, i en capítols de llibres: en dono també

la referència a les notes bibliogràfiques. Amics pacients han llegit redaccions prèvies d'aquest llibre: agraeixo especialment a Teresa Mañà i Albert Rico les seves observacions, que he procurat incorporar. Agraeixo també la generositat de Josep M. Muñoz, que quan era director de la revista *L'Avenç* va revisar i, després, publicar alguns d'aquests textos, i que ara acull aquest llibre a la seva editorial.

«En aquest llibre m'he centrat en els noms propis i he intentat mostrar com podem anar més enllà del que la gramàtica escolar ens ensenyava, quan ens deia que eren noms sense significat: tenen significats, però no són aparents.»

Aquest llibre estudia com la llengua s'ha fet servir com una eina per legitimar el Poder, tant l'obtingut de manera violenta com l'assolit per via legal, tant el que pretén reforçar una dictadura com el que intenta construir una societat «decent». I, és clar, la manera com s'ha utilitzat també per subvertir aquests Poders. D'aquests usos del llenguatge que legitimen, o que així ho pretenen, se n'estudia un procediment concret: els noms propis que posem als fills i als carrers, però també com anomenem els esdeveniments històrics i els enemics que els han protagonitzat. No sempre són decisions consensuades: de vegades només depenen de «qui és l'amo», com volia Humpty Dumpty. Així, el llibre analitza casos que provenen tant de la vida quotidiana com de la tradició literària i cultural —de *Tarzan de les mones* a *West Side Story*, passant per *Faust* o *Lohengrin*, i per *A la recerca del temps perdut*, és clar—, però també dels processos de construcció de les nacionalitats, especialment l'espanyola i la catalana: des del nomenclàtor de l'Eixample barceloní, vist com un «lloc de memòria», al fet que, de la mateixa guerra, se'n digui Guerra del Francès o Guerra de la Independència, o que de la Guerra Civil espanyola se'n vulgués dir Guerra de Liberación.

THEMA CFA 2ADC
ISBN 978-84-18680-51-9



9 788418 680519

L'AVENÇ, Assaig